

## واکاوی عوامل تبیین کننده پایداری اجتماعی در مناطق روستایی.

### مطالعه موردی: شهرستان چرداول

داوود جمینی<sup>۱</sup>، علیرضا جمشیدی<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه اصفهان  
تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۳/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۷/۲۰

#### چکیده

توسعه پایدار روستایی منوط به پایداری ابعاد مختلف توسعه (اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی) است؛ به طوری که بدون تحقق پایداری در هر یک از ابعاد مذکور، توسعه پایدار روستایی با چالش‌های متعددی مواجه خواهد شد. در این میان، پایداری اجتماعی یکی از سه رکن اساسی و هدف غایی توسعه پایدار بوده که محققان در پژوهش حاضر به دنبال بررسی وضعیت کلی آن و همچنین عوامل تبیین کننده پایداری اجتماعی در بین جوامع روستایی هستند. جامعه آماری پژوهش حاضر را که بر مبنای هدف کاربردی و روش توصیفی است، کلیه سرپرستان خانوارهای مناطق روستایی شهرستان چرداول (N = ۹۱۰۷) تشکیل می‌دهد که با استفاده از فرمول کوکران، ۲۶۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. ابزار اصلی پژوهش، پرسش‌نامه محقق ساخته بوده که روایی آن با مراجعه به اساتید دانشگاهی و انجام اصلاحات لازم تأیید شده است. برای بررسی پایایی ابزار تحقیق، سی پرسش‌نامه در یک روستای خارج از محدوده مورد مطالعه تکمیل شد و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای ابعاد مختلف پرسش‌نامه، نشان دهنده قابلیت اعتماد و اعتبار بالای ابزار تحقیق بود. برای دستیابی به اهداف پژوهش، از آزمون‌های توصیفی و تحلیل مسیر استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که سطح پایداری اجتماعی در بین ۵۲ درصد افراد مورد مطالعه در سطح ضعیف و بسیار ضعیف، در بین ۲۶ درصد آن‌ها در سطح متوسط و در بین ۲۲ درصد افراد، در سطح زیاد و بسیار زیاد است. نتایج مدل تحلیل مسیر نشان داد که سه متغیر امنیت (۰/۸۳۷)، عدالت (۰/۰۹۶) و کیفیت زندگی (۰/۸۷۲)، رابطه مستقیمی با پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول دارد و در مجموع می‌توانند ۶۲/۱ درصد از تغییرات پایداری اجتماعی را پیش‌بینی کنند.

**واژگان کلیدی:** توسعه پایدار، توسعه روستایی، پایداری اجتماعی، تحلیل مسیر، شهرستان چرداول.

### مقدمه و طرح مسأله

با بروز ضایعات زیست‌محیطی در سطح جهانی و کاهش سطح عمومی زندگی مردم به‌ویژه در چند دهه‌ی گذشته، سازمان ملل، رهیافت توسعه‌ی پایدار را موضوع روز دهه‌ی آخر قرن بیستم مطرح و به‌عنوان دستور کار قرن بیست‌ویکم در سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای و محلی تعیین کرد (کازمی محمدی و شکویی، ۱۳۸۱: ۲۸ و Vouvaki & Xepapadeas, 2008: 473). به‌طوری‌که موضوع توسعه پایدار، پس از کنفرانس ریو در سال ۱۹۹۲، به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان تبدیل شد. با وجود نگاه‌های مختلف به مفهوم توسعه‌ی پایدار و برداشت‌های متفاوت از آن، اصل تعادل و برابری میان سه بعد زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی مورد توافق همگان است (جمعه‌پور، ۱۳۹۱: ۱۸۵ و Brandon & Lombardi, 2005: 12).

اصطلاح پایداری اجتماعی به‌عنوان یکی از ابعاد سه‌گانه‌ی توسعه پایدار، از نخستین سال‌های قرن ۲۱ و با هدف بهبود شرایط زندگی جامعه مورد توجه قرار گرفت (نسترن و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵۶) و هدف آن در مناطق روستایی، دستیابی به زندگی سالم از راه رفع نیازهای اساسی آحاد جامعه روستایی با لحاظ کردن کیفیت زندگی و همگام با کیفیت محیطی و مرتبط با نظام‌های اقتصادی برای دستیابی به بالاترین سطح رضایت از زندگی است (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۸). در حال حاضر قلمرو بحث درباره پایداری اجتماعی از موضوع خروج جمعیت از سکونت‌گاه‌های روستایی بسیار فراتر رفته است و مبحث پایداری اجتماعی بر همه ابعاد اجتماعی و نیازمندی‌های جمعیت روستایی از جمله فراهم بودن امکانات آموزشی، خدمات بهداشتی و درمانی، دسترسی مناسب به امکانات فرهنگی و هنری و سایر امکاناتی که لازمه‌ی زندگی اجتماعی انسان مدرن است، دلالت دارد (Lyll & et al., 2005: 111).

به‌طورکلی دستیابی به پایداری اجتماعی در مناطق روستایی از راه بهبود شاخص‌ها و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده‌ی آن و همچنین عوامل مؤثر بر آن، زمینه ساز ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی ساکنان روستایی می‌شود و توانایی جامعه‌ی روستایی را برای بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی، اجتماعی و اقتصادی متناسب با اهداف توسعه پایدار فراهم می‌سازد (فتاحی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۶).

شهرستان چرداول، یکی از مناطق روستایی کشور است که حدود ۶۹ درصد از جمعیت آن در نواحی روستایی زندگی می‌کنند. بنابراین در قیاس درصد روستانشینی این شهرستان با درصد روستانشینی در کشور (۲۸/۵ درصد) و استان ایلام (حدود ۳۷ درصد)، می‌توان چنین عنوان کرد که سهمی بزرگی از جمعیت این شهرستان در نواحی روستایی ساکن‌اند. با وجود این در چنین نقاطی با وجود امکانات ضعیف در زمینه‌های مختلف توسعه، اعم از اقتصادی، بهداشتی، آموزشی و...، نگهداشت جمعیت روستایی امری دشوار است. بنابراین توجه به ابعاد اصلی توسعه‌ی پایدار (ابعاد اقتصادی،

اجتماعی و زیست‌محیطی) به‌ویژه پایداری اجتماعی به عنوان رکن اساسی توسعه پایدار، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است؛ زیرا در صورت بی‌توجهی به این مهم، در آینده نه‌چندان دور شاهد مهاجرت بی‌رویه روستاییان و چالش‌های متعددی خواهیم بود. با توجه به مطالب مذکور، محققان در پژوهش حاضر با توجه به اهمیت پایداری اجتماعی در توسعه جوامع روستایی، به دنبال واکاوی عوامل تبیین‌کننده پایداری اجتماعی در بین ساکنان روستایی شهرستان چرداول هستند. زیرا شناسایی و تبیین این عوامل، گامی بسیار مهم برای تقویت پایداری اجتماعی و در پی آن، توسعه پایداری روستاهای شهرستان یادشده است.

### پیشینه تحقیق

مطالعات متعددی به ارزیابی کلی توسعه پایدار از نظر سه بعد اصلی پرداخته‌اند. اما مطالعات اندکی را می‌توان یافت که به بعد پایداری اجتماعی به‌طور ویژه توجه کرده، آن را بررسی کرده باشد. علی‌رغم این مهم، اکثر مطالعات صورت گرفته مربوط به نواحی شهری بوده و در ارتباط با پایداری اجتماعی به‌ویژه پایداری اجتماعی در نواحی روستایی، مطالعات اندکی انجام گرفته است که در ادامه به نتایج چندین مطالعه صورت گرفته درباره موضوع پژوهش پرداخته می‌شود.

سالمی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «سنجش پایداری اجتماعی زنان روستایی شهرستان سنقر» به این نتیجه رسیده‌اند که وضعیت اجتماعی زنان روستایی شهرستان سنقر در سطح پایداری قرار ندارد. به این صورت که وضعیت زنان شش دهستان از هشت دهستان مورد بررسی، در سطح نیمه پایدار و زنان دو دهستان به لحاظ وضعیت اجتماعی در سطح ناپایداری قرار دارند. نتایج پژوهش تیموری و همکاران (۱۳۹۱)، با هدف «بررسی پایداری اجتماعی در بین محلات شهر تهران» نشان داد که وضعیت پایداری اجتماعی در بین محلات ۲۲ گانه شهرداری تهران در شرایط مساعدی قرار ندارد. همچنین فتاحی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی، پایداری اجتماعی را در روستاهای دهستان خاوه شمالی واقع در شهرستان دلفان بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که پایداری اجتماعی در روستاهای دهستان خاوه شمالی پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد.

نتایج پژوهش زارع شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۲)، در ارتباط با پایداری اجتماعی محلات قدیمی و جدید شهر یزد نشان داد که متغیرهای رضایت از محله، رضایت از مسکن، مشارکت اجتماعی و سن در تبیین پایداری اجتماعی در محدوده‌ی مورد مطالعه سهم بسزایی دارد.

نتایج پژوهش کامرون و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۰۷)، با عنوان تغییرات کشاورزی و پایداری اجتماعی در نواحی روستایی نیوزیلند نشان داد که تغییرات کشاورزی در چند دهه گذشته، بیش‌ترین تأثیر را بر

1- Cameron et al

پویایی اجتماعی و در نتیجه مفاهیم پایداری اجتماعی نواحی روستایی نیوزیلند داشته است. همچنین مأنوس و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۱۱)، در مطالعه‌ای به بررسی اثرات سیاست‌های بخش کشاورزی بر پایداری اجتماعی در مناطق روستایی شمال یونان پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که سیاست‌های مذکور، مشکلات اجتماعی از جمله پیری جمعیت روستایی را به دلیل مهاجرت جوانان و کاهش اشتغال زنان به دنبال داشته است.

لو و همکاران<sup>۲</sup> (۲۰۱۱)، در پژوهشی با عنوان «عوامل تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی در مناطق روستایی بخش گنزی در چین» به این نتیجه رسیده‌اند که به‌طور کلی منطقه محدوده مورد مطالعه در وضعیت مساعدی به لحاظ پایداری اجتماعی قرار دارد. همچنین نتایج نشان داد که سطح توسعه‌ی اقتصادی، اقدامات امنیتی، اختلافات قومی و قبیله‌ای و مذهبی بین روستاییان و عدالت، از عوامل تأثیرگذاری بر پایداری اجتماعی در بخش گنزی چین است. همچنین نتایج مطالعه‌ی نایت<sup>۳</sup> (۲۰۱۴) در کشور چین نشان داد که افزایش نیافتن درآمد، نابرابری اقتصادی، فقدان امنیت اقتصادی و سوء مدیریت، از تهدیدات مهم پایداری اجتماعی در بین شهروندان چینی است. جمینی و همکاران<sup>۴</sup> (۲۰۱۴) در پژوهشی به بررسی عوامل تبیین‌کننده پایداری اجتماعی در بین زنان روستایی ایران پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که پنج متغیر درآمد شخصی، شغل، همکاری با گروه‌های ثانویه، سطح تحصیلات و درآمد سرپرست خانوار از عوامل مؤثر در تبیین پایداری اجتماعی در بین زنان روستایی ایران است.

### مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

با بررسی روند توسعه در دهه‌های گذشته از سال ۱۹۴۰ تا اوایل سال ۱۹۶۰ مشخص می‌شود که تعریف از توسعه تنها جنبه اقتصادی داشته و تولید ناخالص ملی مورد توجه دولت‌ها بوده است. البته این روند از دهه ۱۹۶۰ و با مطرح شدن تفکرات سوسیالیستی وارد فاز جدیدی شد و اقدامات ساختاری مهمی، از جمله توزیع مجدد منابع و درآمدها مورد توجه قرار گرفت. با این وصف، رشد اقتصادی همچنان مهم‌ترین هدف در فرایند توسعه باقی ماند (خاتون‌آبادی، ۱۳۸۴: ۴-۸؛ رکن‌الدین افتخاری و سجاسی قیداری، ۱۳۹۰: ۶ و ۷).

در ابتدا اقتصاددانان دچار این توهم شده بودند که جامعه به منزله‌ی یک شبکه‌ی به هم پیوسته است و اقتصاد در کانون آن قرار دارد. از این‌رو هرگاه نظام اقتصادی آن را تغییر دهیم، تغییرات مطلوبی در آن نظام از جمله در فرهنگ و نظام سیاسی ایجاد می‌شود. پس از چندی، باطل بودن این تصور

1- Manos et al

2- Luo et al

3- Knight

4- Jamini et al

مشخص شد؛ تحولات اقتصادی به تغییرات مطلوب در سایر عرصه‌های اجتماعی منجر نشد و بالعکس، فرهنگ برخی از جوامع در برابر تغییرات اقتصادی از خود مقاومت نشان داد (صیدایی، ۱۳۸۷: ۱۹). تا این‌که در ادامه، توجه به نیازهای اساسی با الهام از دولت‌های مرفه غربی گسترش یافت. در واقع تجدید نظر در برنامه‌های توسعه بر مبنای اولویت به نیازهای اساسی جمعیت، به‌ویژه مردم فقیر و بالاخره تحول جدید در رویکردهای توسعه با توجه به مفهوم پایداری تحت تأثیر آثار نگران‌کننده فقر، تخریب محیط‌زیست و فشار گروه‌هایی موسوم به گروه‌های سبز رخ داد (رضوانی، ۱۳۹۰).

روند تک‌بعدی توسعه علی‌رغم تحولات آن از اوایل دهه‌ی ۱۹۸۰، به پیدایش رویکرد و نگرش نوینی به فرایند توسعه منجر شد. این رویکرد نوین که با عنوان توسعه پایدار شناخته می‌شود، مفهوم اصلی و بنیادی در راهبرد حفاظت جهانی سازمان ملل بوده و در گزارش برانت لندن مطرح شد. گزارش برانت لندن، ضرورت بازبینی درباره‌ی شیوه‌ی حاکمیت و زندگی را آشکار کرد و تمامی تصمیمات، برنامه‌ها و کارهای اجرایی در سه بعد اصلی توسعه‌ی پایدار (اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی) با در نظر گرفتن زمان حال و تأثیر آن‌ها بر نسل‌های آتی مد نظر قرار داده است (Bredlid, 2009: 142). البته تاکنون توافق عمومی‌ای که ابعاد توسعه‌ی پایدار را پوشش دهد و مورد توافق همه سیاست‌گذاران در مباحث توسعه‌ی پایدار باشد، صورت نپذیرفته است (Colantonio, 2008: 3). با این وصف، تعریفی از توسعه‌ی پایدار که به نحوی مورد توافق اکثریت باشد، در برگیرنده‌ی سه حوزه‌ی اصلی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است (Mak & peacock, 2011: 2).

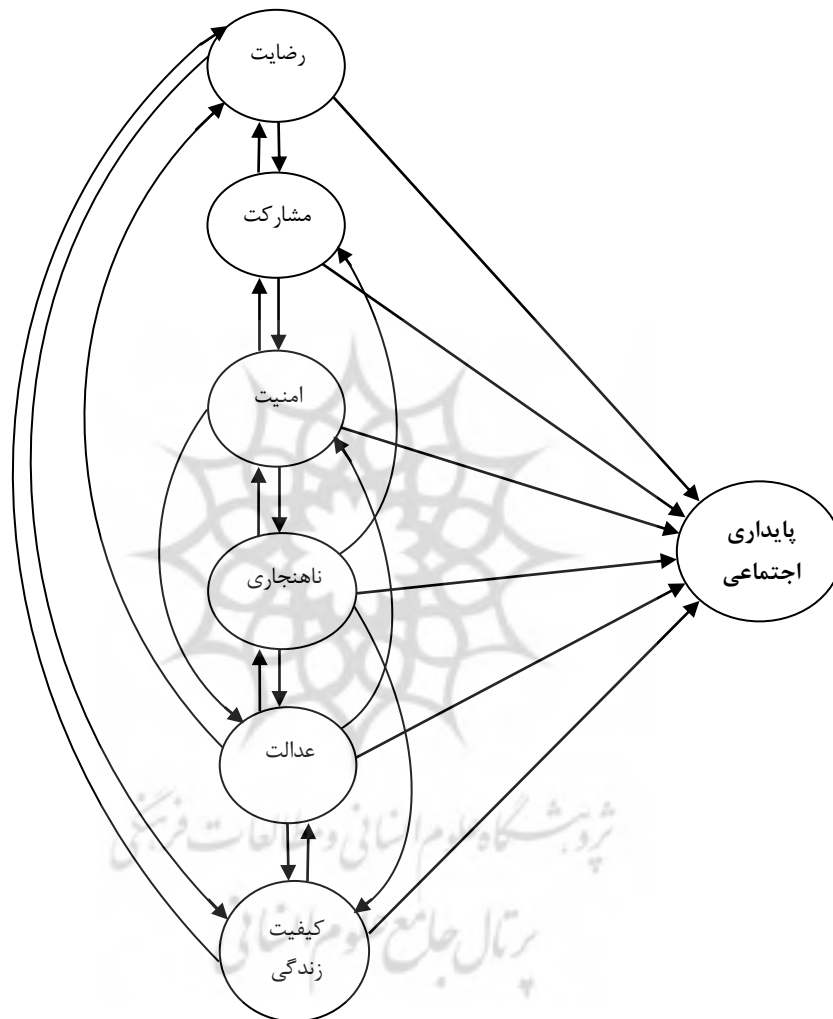
پایداری اجتماعی به‌عنوان رابطی بین ابعاد مختلف توسعه پایدار مطرح بوده (Colantonio, 2008: 4) و هدف نهایی توسعه‌ی پایدار است. در حالی که توسعه‌ی اقتصادی و زیست‌محیطی، هر دو از اهداف توسعه پایدار و وسیله و ابزاری برای دستیابی به پایداری اجتماعی محسوب می‌شود (Assefa and Frostell, 2007: 66). هدف اصلی پایداری اجتماعی این است که نسل‌های آینده نسبت به نسل کنونی، دسترسی یکسان و یا بیش‌تری به منابع اجتماعی داشته باشند (Mak & peacock, 2011: 2). برای نخستین بار اتحادیه‌ی اروپا در لیسبون و در سال ۲۰۰۰، مباحث اجتماعی را جزء جدایی‌ناپذیر مدل‌های توسعه تعریف کرد و پایداری اجتماعی به صورت ویژه مورد توجه قرار گرفت (Colantonio & Lane, 2007: 3; Samuelsson et al., 2004). با وجود این، مباحث مربوط به بعد پایداری اجتماعی در مقایسه با ابعاد اقتصادی و محیطی توسعه‌ی پایدار در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های اجرایی، کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است (Woodcraft, 2012: 29). مکنزی دلیل کم‌رنگ‌تر بودن بعد پایداری اجتماعی را مشکل اندازه‌گیری کمی آن می‌داند و معتقد است بعد پایداری اجتماعی بیش‌تر ویژگی‌های کیفی جوامع انسانی را در کانون توجه قرار می‌دهد و از این‌رو اندازه‌گیری کمی ابعاد اقتصادی و محیط‌زیستی پایداری، آسان‌تر و امکان‌پذیرتر است (Mc Kenzie, 2004: 7).

به‌طور کلی، پایداری اجتماعی به معنای نیل به سوی وضعیتی است که همه افراد جامعه قادر شوند نیازهای ضروری خود را (دست یافتن به سطح منطقی از آرامش، داشتن یک زندگی معنادار و هدفمند و با علاقه زندگی کردن، دسترسی به فرصت‌های برابر و عادلانه در بهداشت و آموزش برای همه) برآورده کنند (سالمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۶). لانگ در تعریف پایداری اجتماعی بر خواست مردم برای زندگی در یک مکان معین اشاره داشته و بر توانایی در جهت استمرار چنین روندی، هم در حال حاضر و هم در آینده، تأکید می‌کند. بنابراین در این تعریف، تداوم استقرار مردم در یک مکان مشخص و داشتن حق انتخاب مکان برای زندگی، از الزامات پایداری اجتماعی است (Long, 2003: 5).

در صورتی که قرار باشد پایداری اجتماعی از یک توصیف کلی به یک هدف نهایی تبدیل شود، لازم است این هدف به روشنی قابل تشخیص، کنترل و سنجش تعریف شود. به همین جهت، تدوین شاخص‌های پایداری اجتماعی، امری ضروری به نظر می‌رسد (Miler, 2007: 5). از مهم‌ترین شاخص‌های سنجش پایداری اجتماعی می‌توان به شاخص‌های پویایی جمعیت، توانمندسازی، اتحاد و همبستگی اجتماعی، سلامتی و امنیت اجتماعی، کیفیت اشتغال و درآمد، آموزش، کیفیت خدمات و مسکن و محیط، کیفیت دسترسی به اطلاعات، مشارکت اجتماعی، کیفیت ساختارهای نهادی - ملی، خوش‌بینی به آینده، رضایت از محل زندگی و تعلق مکانی، میزان طلاق و جرم، برابری، قابلیت سازگاری، همزیستی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، امید به آینده، احساس خوشبختی، برون‌گرایی و تعامل اجتماعی، اعتماد اجتماعی، ترس از شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی، احساس محرومیت، رضایت از عملکرد نهادها، رضایت از میزان دسترسی به خدمات، تعلق مکانی، نشاط در زندگی، مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی، مشارکت در فعالیت‌های مذهبی، مشارکت در فعالیت‌های محلی، اعتماد بین فردی، اعتماد مدنی یا نهادی، عدالت اجتماعی، (سالمی، ۱۳۹۰: ۵۹؛ زارع شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۶؛ تیموری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۳؛ پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۴-۳۵؛ پورطاهری و همکاران، ۱۳۸۸؛ فتاحی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۰؛ نسترن و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۲ و Hartmut, 1999: 9) اشاره کرد.

همچنین شاخص‌های شبکه‌های اجتماعی، حق انتخاب زندگی و ترکیب مشاغل، دسترسی به فرصت‌های برابر، دموکراسی، نوآوری‌های اجتماعی، نیازهای اساسی عینی، نیازهای اساسی ذهنی، منابع اجتماعی عینی، منابع اجتماعی ذهنی، فرصت‌های برابر عینی، فرصت‌های برابر ذهنی، مشارکت عینی، تنوع فرهنگی، میراث فرهنگی، عدالت در دسترسی به رفاه (Osmann & Spangenberg, 2004: 16; Glasson & Wood, 2009: 284; Bramley et al., 2006: 11; Weingaertner, 2011; Colantonio, 2008)، از دیگر شاخص‌های پایداری اجتماعی است. بنابراین با توجه به مطالب ارائه شده درباره

پایداری اجتماعی و شاخص‌های آن، مدل مفهومی زیر برای تبیین عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول ارائه می‌شود (شکل ۱).



شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق برای تبیین عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول

## روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش را ۹۱۰۷ سرپرست خانوار نقاط روستایی شهرستان چرداول تشکیل می‌دهد. با توجه به محدودیت‌های مالی، زمانی و وسعت منطقه مورد مطالعه، محققان اماکن فرصت بررسی کلیه سرپرستان خانوار این شهرستان را نداشته و با استفاده از فرمول کوکران ( $d = 0.06$ ,  $q = 0.5$ ,  $p = 0.5$ ), ۲۶۰ سرپرست خانوار (رابطه ۱) به‌عنوان حجم نمونه ( $n$ ) محاسبه شد. در ادامه با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی از نوع تصادفی ساده، پرسش‌نامه‌ها در بین سیزده روستای شهرستان چرداول توزیع شد. پراکنش فضایی روستاهای نمونه در شکل ۲ و اسامی آن‌ها و تعداد پرسش‌نامه‌های اختصاص داده شده به هر روستا، در جدول ۱ نمایش داده شده است. ابزار اصلی پژوهش، پرسش‌نامه محقق ساخته بوده که در دو قسمت ویژگی‌های شخصی پاسخ‌گویان و متغیرهای پایداری اجتماعی (رضایت شغلی، مشارکت، امنیت، ناهنجاری، عدالت و کیفیت زندگی) طراحی شد.

روایی ابزار تحقیق با کسب نظرات اساتید دانشگاهی و پس از انجام اصلاحات لازم در چند مرحله تأیید شد. محققان با انجام یک پیش‌آزمون، با تعداد سی پرسش‌نامه در روستای کارزان (از توابع شهرستان سیروان) و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ، پایایی ابزار مورد استفاده را سنجیده و قابلیت اعتماد و اطمینان ابزار تحقیق تأیید شد (جدول ۲). برای ساختن شاخص کلی پایداری اجتماعی، با استفاده از فن تحلیل عاملی، وزن ۲۹ گویه مختلف محاسبه و با اعمال وزن هر یک از گویه‌ها، شاخص پایداری اجتماعی ساخته شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمارهای توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی، درصد فراوانی تجمعی) و تحلیل مسیر استفاده شد.

$$n = \frac{(1.96)^2 (0.5)(0.5)}{(0.06)^2} = \frac{266.77}{1.029} = 260 \quad \text{رابطه ۱:}$$



جدول ۱- اسامی روستاهای منتخب و تعداد پرسش‌نامه اختصاص داده شده برای هر روستا

نام روستا	تعداد خانوار	پرسش‌نامه‌ی اختصاص یافته
کل کل	۳۷۸	۳۲
پیامن علیا	۵۷	۵
صیدنظری	۱۵۶	۱۳
زنجیره سفلی	۱۹۵	۱۷
جانجان	۲۴۲	۲۱
شله کش	۲۴۰	۲۰
طاق گاورین	۱۵۳	۱۳
بلاوه تره سفلی	۷۶	۶
مهدیه	۱۲۲	۱۰
شباب	۹۴۹	۸۰
کلنگیر	۵۴	۵
شیراوند	۲۸۲	۲۴
سامان	۱۶۳	۱۴
مجموع	۳۰۶۷	۲۶۰

مأخذ (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۰ و نگارندگان، ۱۳۹۳)

جدول ۲- ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای متغیرهای پژوهش

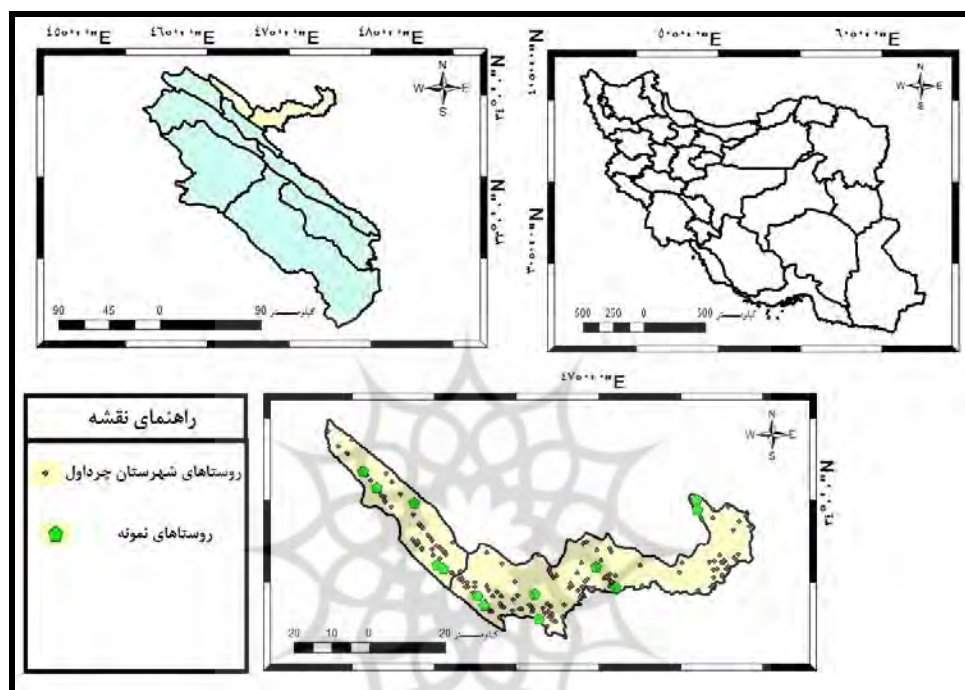
متغیر	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
رضایت شغلی	۱۲	۰/۷۸۴
مشارکت	۱۶	۰/۸۴۱
امنیت	۱۱	۰/۷۸۲
ناهنجاری	۹	۰/۸۶۱
عدالت	۱۷	۰/۷۸۳
کیفیت زندگی	۲۱	۰/۸۰۳

مأخذ (نگارندگان، ۱۳۹۳)

### محدوده و قلمرو پژوهش

شهرستان چرداول از توابع استان ایلام است که در اوایل سال ۱۳۹۲، از شهرستان شیروان و چرداول جدا شده و به صورت یک شهرستان مستقل در آمده است. این شهرستان، دو بخش، پنج دهستان و دو شهر دارد. جمعیت شهرستان چرداول ۵۵۲۲۵ نفر بوده که از این تعداد، ۳۷۹۸۱ نفر آن‌ها (معادل حدود ۶۹ درصد جمعیت شهرستان) در قالب ۹۱۰۷ خانوار، در نقاط روستایی زندگی

می‌کنند (فرمانداری شهرستان چرداول، ۱۳۹۳). شکل ۲، موقعیت جغرافیایی این شهرستان را در استان ایلام و کشور نشان می‌دهد.



شکل ۲- موقعیت جغرافیایی شهرستان چرداول

## بحث اصلی

### ویژگی‌های شخصی پاسخ‌گویان

در ارتباط با ویژگی‌های شخصی پاسخ‌گویان، نتایج نشان داد که دامنه‌ی سنی افراد مورد مطالعه، بین ۲۲ تا ۶۹ سال در نوسان است. همچنین میانگین سنی آن‌ها، ۴۵/۶ سال است. درباره سطح تحصیلات پاسخ‌گویان، نتایج نشان داد که حدود ۱۳ درصد افراد مورد مطالعه بی‌سواد، ۹ درصد در سطح خواندن و نوشتن، ۱۶ درصد ابتدایی، ۲۵ درصد در سطح راهنمایی، ۲۳ درصد در سطح دیپلم و متوسطه و ۱۴ درصد نیز تحصیلات دانشگاهی دارند. بررسی وضعیت اشتغال در بین پاسخ‌گویان نشان داد که اکثر آن‌ها در مشاغل مرتبط با بخش کشاورزی اعم از زراعت، باغداری و دامداری مشغول به

فعالیت هستند. درباره‌ی وضعیت درآمدی پاسخ‌گویان نتایج نشان داد که میانگین درآمد ماهیانه‌ی سرپرستان خانوار حدود ۳۸۰ هزار تومان بوده و بعد خانوار حدود ۴/۹ نفر است.

### بررسی وضعیت پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول

نتایج بررسی وضعیت پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول نشان می‌دهد (جدول ۳) که سطح پایداری اجتماعی در میان ۲۱ درصد افراد مورد بررسی در سطح بسیار ضعیف، در میان ۳۱ درصد در سطح ضعیف، در میان ۲۶ درصد افراد در سطح متوسط، در میان ۱۲ درصد در سطح زیاد و در میان ۱۰ درصد روستاییان در سطح بسیار زیاد است. به‌طور کلی وضعیت پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول در سطح پایین‌تر از متوسط است.

جدول ۳- بررسی وضعیت پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول

سطح	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
بسیار ضعیف	۵۴	۲۱	۲۱
ضعیف	۸۱	۳۱	۵۲
متوسط	۶۸	۲۶	۷۸
زیاد	۳۰	۱۲	۹۰
بسیار زیاد	۲۷	۱۰	۱۰۰
کل	۲۶۰	۱۰۰	-

مأخذ (نگارندگان، ۱۳۹۳)

### رابطه میان متغیرهای پژوهش

برای بررسی رابطه‌ی میان متغیرهای پژوهش، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد (جدول ۴)، متغیر رضایت شغلی با متغیرهای مشارکت، عدالت و کیفیت زندگی و متغیر مشارکت با متغیرهای امنیت و ناهنجاری، رابطه‌ی معناداری دارد. همچنین بررسی رابطه‌ی میان متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد که متغیر امنیت با متغیرهای ناهنجاری، عدالت و پایداری اجتماعی، متغیر ناهنجاری با متغیر کیفیت زندگی، متغیر عدالت با متغیر کیفیت زندگی و متغیر کیفیت زندگی با متغیر پایداری اجتماعی، رابطه‌ی معناداری دارند.

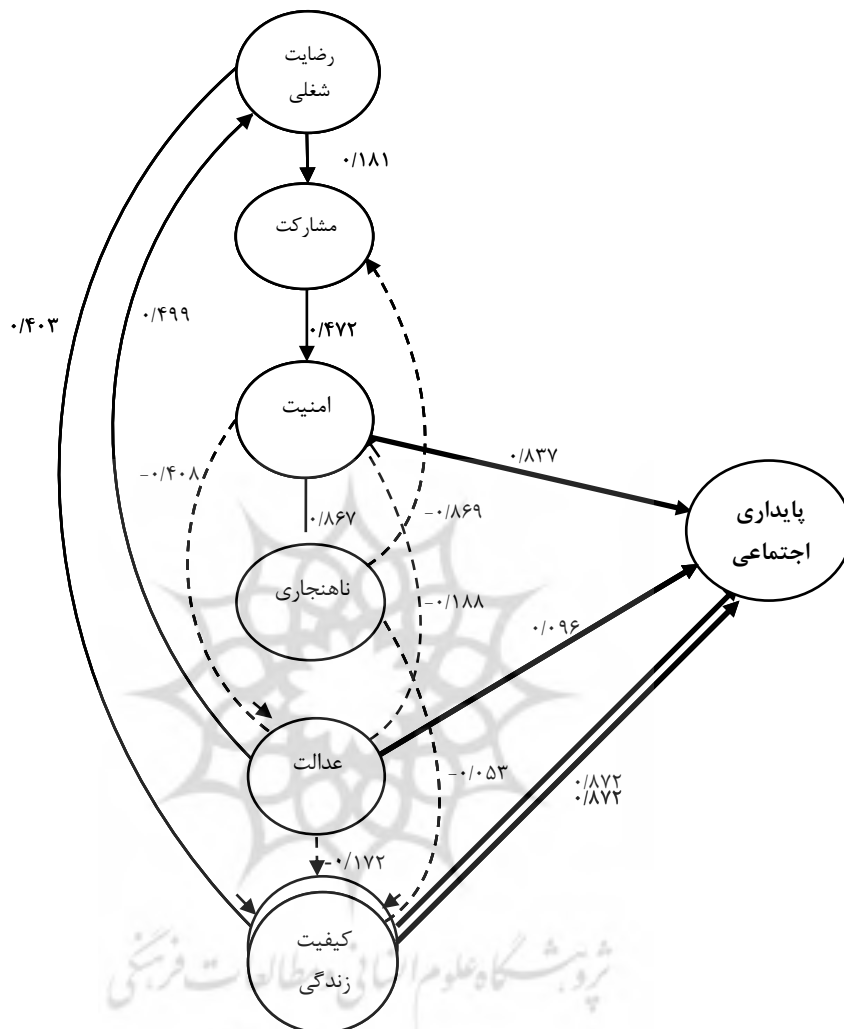
جدول ۴- ماتریس ضرایب همبستگی متغیرهای تحقیق

متغیرها	رضایت شغلی	مشارکت	امنیت	ناهنجاری	عدالت	کیفیت زندگی	پایداری اجتماعی
رضایت شغلی	۱	۰/۳۵۴** (۰/۰۳)	۰/۰۲۴Ns (۰/۸۹۸)	-۰/۱۳Ns (۰/۲۲۲)	۰/۴۹۱* ۰/۰۱۲	۰/۴۰۶* (۰/۰۱۸)	۰/۳۲۳Ns (۰/۰۸)
مشارکت		۱	۰/۳۸۵* (۰/۰۳۵)	-۰/۶۲۲** (۰/۰۰۱)	-۰/۱۹۶Ns ۰/۲۹۸	۰/۲۰۱Ns (۰/۰۸۸)	-۰/۱Ns (۰/۰۶)
امنیت			۱	۰/۷۲۱** (۰/۰۰۰)	۰/۷۱** (۰/۰۰۰)	۰/۱۶۵Ns (۰/۳۸۳)	۰/۹۵۳** (۰/۰۰۰)
ناهنجاری				۱	۰/۱۷۹Ns (۰/۱۳۶)	۰/۴۰۹* (۰/۰۱۹)	۰/۰۱۸Ns (۰/۹۲۴)
عدالت					۱	۰/۵۱۲* (۰/۰۰۹)	۰/۳۹۹* (۰/۰۲۱)
کیفیت زندگی						۱	۰/۷۹۶** (۰/۰۰۰)

NS = عدم معنی داری \* = معنی داری در سطح ۵۰٪ / \* = معنی داری در سطح ۰/۰۱  
 مأخذ (نگارندگان، ۱۳۹۳)

### واکاوی مدل عوامل مؤثر پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول

بر اساس چارچوب نظری تحقیق، از تحلیل مسیر با استفاده از نرم افزار SPSS برای تحلیل رابطه‌ی میان متغیرها استفاده شد. در ارتباط با اثرات مستقیم متغیرها بر پایداری اجتماعی، نتایج نشان داد (شکل ۳ و جدول ۵) که متغیرهای امنیت ( $P < ۰/۰۵$ ،  $۰/۸۳۷$ )، عدالت ( $P < ۰/۰۵$ ،  $۰/۰۹۶$ ) و کیفیت زندگی ( $P < ۰/۰۵$ ،  $۰/۸۷۲$ )، رابطه‌ی مثبت و معناداری با متغیر وابسته تحقیق دارند؛ به این صورت که با افزایش یا کاهش این متغیرها و مؤلفه‌های آن‌ها، پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول، روند صعودی یا نزولی را طی خواهد کرد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که متغیر کیفیت زندگی، بیش‌ترین تأثیر را بر متغیر وابسته‌ی پژوهش دارد.



شکل ۳- عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول  
 مأخذ (نگارندگان، ۱۳۹۳)

درباره اثرات غیرمستقیم متغیرهای مورد بررسی، نتایج نشان می‌دهد (شکل ۳ و جدول ۶) که در میان شش متغیر مورد بررسی، پنج متغیر رضایت شغلی، مشارکت، امنیت، ناهنجاری و عدالت، ارتباط مثبت و معنی‌داری با پایداری اجتماعی دارند که در این میان متغیر ناهنجاری با بتای ۰/۶۴۴، بیشترین اثر را به‌طور غیرمستقیم بر پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول داشته است. همچنین نتایج بررسی اثرات کلی متغیرهای پژوهش بر پایداری اجتماعی روستاییان محدوده مورد

مطالعه نشان می‌دهد (جدول ۷) که متغیرهای امنیت، کیفیت زندگی و ناهنجاری به ترتیب با بتای ۰/۹۲۹، ۰/۸۷۲ و ۰/۶۴۴، بیش‌ترین تأثیر را بر پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول دارند.

**جدول ۵- تجزیه‌ی اثرات مستقیم متغیرها در مدل عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول**

متغیرها	رضایت‌شغلی	مشارکت	امنیت	ناهنجاری	عدالت	کیفیت زندگی	پایداری اجتماعی
رضایت شغلی	-	۰/۱۸۱	۰	۰	۰	۰/۴۰۳	۰
مشارکت	۰	-	۰/۴۷۲	۰	۰	۰	۰
امنیت	۰	۰	-	۰	-۰/۴۰۸	۰	۰/۸۳۷
ناهنجاری	۰	-۰/۸۶۹	۰/۸۶۷	-	۰	-۰/۰۵۳	۰
عدالت	۰/۴۹۹	۰	-۰/۱۸۸	۰	-	-۰/۱۷۲	۰/۰۹۶
کیفیت زندگی	۰	۰	۰	۰	۰	-	۰/۸۷۲

مأخذ (نگارندگان، ۱۳۹۳)

**جدول ۶- تجزیه اثرات غیرمستقیم متغیرها در مدل عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول**

متغیرها	رضایت‌شغلی	مشارکت	امنیت	ناهنجاری	عدالت	کیفیت زندگی	پایداری اجتماعی
رضایت شغلی	-	۰	۰/۰۸۵	۰	۰/۰۳۴	-۰/۰۰۱	۰/۰۸۶
مشارکت	-۰/۰۷۷	-	۰	۰	-۰/۱۹۲	۰/۰۳۵	۰/۳۷۳
امنیت	-۰/۲۱۸	۰	-	۰	۰	۰/۰۷۵	۰/۰۹۲
ناهنجاری	-۰/۱۸۹	-۰/۰۲۷	-۰/۴۲۴	-	-۰/۱۸۶	۰/۰۰۴	۰/۶۴۴
عدالت	۰	۰/۰۹۰	۰/۰۴۲	۰	-	۰/۲۰۱	۰/۰۴۸
کیفیت زندگی	۰	۰	۰	۰	۰	-	۰

مأخذ (نگارندگان، ۱۳۹۳)

**جدول ۷- تجزیه‌ی اثرات کل متغیرها در مدل عوامل مؤثر بر پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول**

متغیرها	رضایت‌شغلی	مشارکت	امنیت	ناهنجاری	عدالت	کیفیت زندگی	پایداری اجتماعی
رضایت شغلی	-	۰/۱۸۱	۰/۰۸۵	۰	۰/۰۳۴	۰/۴۰۲	۰/۰۸۶
مشارکت	-۰/۰۷۷	-	۰/۴۷۲	۰	-۰/۱۹۲	۰/۰۳۵	۰/۳۷۳
امنیت	-۰/۲۱۸	۰	-	۰	-۰/۴۰۸	۰/۰۷۵	۰/۹۲۹
ناهنجاری	-۰/۱۸۹	-۰/۸۹۶	۰/۴۴۳	-	-۰/۱۸۶	-۰/۰۴۹	۰/۶۴۴
عدالت	۰/۴۹۹	۰/۰۹۰	-۰/۱۴۶	۰	-	۰/۰۲۹	۰/۱۴۴
کیفیت زندگی	۰	۰	۰	۰	۰	-	۰/۸۷۲

مأخذ (نگارندگان، ۱۳۹۳)

## توانایی متغیرهای پژوهش

## در پیش‌بینی پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول

در مطالعه حاضر برای تعیین توانایی متغیرهای مستقل در پیش‌بینی پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول از آزمون آماری رگرسیون چند متغیره به روش گام‌به‌گام استفاده شد. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد (جدول ۸)، سه متغیر امنیت، عدالت و کیفیت زندگی، در سه گام وارد معادله‌ی رگرسیون شده‌اند؛ به این صورت که در گام اول، متغیر امنیت، در گام دوم، متغیرهای امنیت و عدالت و در گام سوم، متغیرهای امنیت، عدالت و کیفیت زندگی وارد معادله‌ی رگرسیون شده‌اند. با توجه به مقدار  $R^2$  این متغیرها در مجموع قادرند ۶۲/۱ درصد از تغییرات پایداری اجتماعی را پیش‌بینی کنند. با توجه به مدل رگرسیون چند متغیره، با معادله‌ی زیر می‌توان پایداری اجتماعی را در محدوده‌ی مورد مطالعه تخمین زد.

$$Y = -3/124 + 0/259X_1 + 0/664X_2 + 0/858X_3$$

جدول ۸- رگرسیون چند متغیره برای تعیین متغیرهای پیش‌بینی کننده‌ی پایداری اجتماعی

متغیر	ضریب (B)	بتا	آزمون t	sig
ضریب ثابت	-۳/۱۲۴	-	-۱۳/۳۶۶	۰/۰۰۰
امنیت $X_1$	۰/۲۵۹	۰/۳۹۶	۶/۸۷۵	۰/۰۰۰
عدالت $X_2$	۰/۶۶۴	۰/۶۷۲	۱۵/۲۴۰	۰/۰۰۰
کیفیت زندگی $X_3$	۰/۸۵۸	۰/۹۲۴	۲۰/۹۴۶	۰/۰۰۰
F = ۱۸۹/۰۸۷ sig = ۰/۰۰۰ R = ۰/۷۸۸ R <sup>2</sup> = ۰/۶۲۱ R = ۰/۶۱۷ (تعدیل شده)				

مأخذ (نگارندگان، ۱۳۹۳)

## جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در دهه‌های گذشته توجه اندیشمندان توسعه روستایی را به خود جلب نموده است، مباحث مربوط به توسعه و توسعه‌ی پایدار روستایی است. یکی از مهم‌ترین ابعاد توسعه‌ی پایدار روستایی، پایداری اجتماعی است که به عنوان شالوده اصلی ارتباطات دیگر ابعاد توسعه پایدار مطرح است. عوامل مختلفی، پایداری اجتماعی را به واسطه‌ی ماهیت گسترده آن متأثر می‌سازند. پژوهش حاضر به دنبال واکاوی عوامل تبیین‌کننده پایداری اجتماعی در نقاط روستایی شهرستان چرداول انجام گرفته است.

نتایج پژوهش نشان داد که پایداری اجتماعی در بین روستاییان محدوده مورد مطالعه در سطح مناسبی نیست. این نتایج با نتایج سالمی و همکاران (۱۳۹۰)، تیموری و همکاران (۱۳۹۱)، فتاحی و

همکاران (۱۳۹۲) که هر کدام به نحوی به وضعیت نامساعد پایداری اجتماعی در مناطق مختلف دلالت دارند، همسو بوده و با نتیجه‌ی مطالعه‌ی لو و همکاران (۲۰۱۱) که نشان‌دهنده‌ی وضعیت مساعد پایداری اجتماعی در مناطق روستایی بخش گنزی در چین است، در تضاد می‌باشد. از دلایل اصلی سطح پایین پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول می‌توان به ضعف سنجه‌های تشکیل‌دهنده‌ی پایداری اجتماعی در بین روستاییان این شهرستان اشاره کرد.

در این میان، شناخت متغیرهای تبیین‌کننده پایداری اجتماعی، گامی بسیار مهم برای تقویت این بعد اصلی از توسعه‌ی پایدار است. بر همین مبنا، نتایج تحلیل مسیر نشان داد که متغیرهای امنیت، عدالت و کیفیت زندگی، رابطه‌ی مثبت و معناداری با متغیر وابسته‌ی تحقیق (پایداری اجتماعی) دارند. به این صورت که با ارتقا و یا کاهش سطح متغیرهای یادشده، پایداری اجتماعی به تبعیت از آن‌ها افزایش و کاهش می‌یابد. در توجیه این مهم که سه متغیر مذکور، رابطه‌ی مثبت و معناداری با پایداری اجتماعی دارند، می‌توان چنین عنوان کرد که وجود احساس امنیت در بین روستاییان در برابر سارقین، مجرمان و بزه‌کاران از یک طرف و از طرف دیگر برقراری عدالت در دسترسی به فرصت‌های شغلی، نبود تمایز بین اقشار مختلف روستایی در دسترسی به فرصت‌ها، نبود تفاوت جنسیتی در بین جوامع روستایی و همچنین دسترسی مناسب به امکانات مختلف از جمله امکانات آموزشی، بهداشتی، رفاهی، حمل‌ونقل و... با تقویت پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول همسو بوده و امری ضروری و جدی به نظر می‌رسد. در این راستا، توجه ویژه به سنجه‌های متغیر کیفیت زندگی با وجود بیش‌ترین اثر مستقیم بر پایداری اجتماعی، می‌تواند بستر ساز تقویت سطح پایداری اجتماعی در سطح منطقه باشد.

بررسی اثرات غیرمستقیم متغیرها بر پایداری اجتماعی روستاییان شهرستان چرداول نشان داد که متغیرهای رضایت شغلی، مشارکت، امنیت، ناهنجاری و عدالت، اثر غیرمستقیم بر پایداری اجتماعی دارند و در این میان دو متغیر ناهنجاری و مشارکت، بیش‌ترین اثر را بر متغیر وابسته پژوهش داشته‌اند. در مجموع هر چند سه متغیر رضایت شغلی، مشارکت و ناهنجاری، ارتباط مستقیمی با پایداری اجتماعی ندارند، متغیرهای یادشده به واسطه‌ی تأثیرگذاری بر متغیرهایی که مستقیماً بر پایداری اجتماعی تأثیر دارند، در ارتقای سطح پایداری اجتماعی در محدوده مورد مطالعه مؤثر هستند. مثلاً با رضایت از وضعیت فعالیت‌های روزمره و تناسب درآمد با فعالیت انجام شده، وجود مشاغل دائمی، افزایش سطح همکاری و همیاری در مسایل مرتبط با امور روستا، افزایش مشارکت بین اهالی، کاهش میزان جرم و بزه‌کاری و به‌ویژه سرقت اموال روستاییان، وجود احساس امنیت و آرامش در بین روستاییان و... متغیرهای اصلی‌ای که رابطه‌ی مستقیمی با پایداری اجتماعی دارند، تقویت شده و در نتیجه می‌توان شاهد ارتقاء سطح پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول بود.



بررسی اثرات کلی متغیرهای پژوهش بر پایداری اجتماعی در بین روستاییان شهرستان چرداول نشان داد که شش متغیر مورد بررسی، تأثیر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته‌ی پژوهش دارند که به ترتیب اهمیت عبارتند از: امنیت (۰/۹۲۹)، کیفیت زندگی (۰/۸۷۲)، ناهنجاری (۰/۶۴۴)، مشارکت (۰/۳۷۳)، عدالت (۰/۱۴۴) و رضایت شغلی (۰/۰۸۶). نتیجه‌ی حاصله با نتایج مطالعات زارع‌شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۲)، لو و همکاران (۲۰۱۱)، نایت (۲۰۱۴) و جمینی و همکاران (۲۰۱۴) که به متغیرهای یادشده به عنوان عوامل تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی اشاره دارند، همسو است. در مجموع با توجه به تأثیرات متغیرهای شش‌گانه یادشده بر پایداری اجتماعی روستاییان محدوده‌ی مورد مطالعه، باید به دو متغیر امنیت و کیفیت زندگی که هم مستقیماً و هم در مجموع مؤثرترین متغیرها بر پایداری اجتماعی روستاییان هستند، توجه ویژه‌ای شود.

در نهایت برای تعیین توانایی متغیرهای مستقل در پیش‌بینی پایداری اجتماعی روستاییان محدوده‌ی مورد بحث، از رگرسیون چند متغیره استفاده شد. نتایج نشان داد که سه متغیر امنیت، عدالت و کیفیت زندگی روی هم‌رفته می‌توانند ۶۲/۱ درصد از تغییرات پایداری اجتماعی را پیش‌بینی کنند. از این رو پیشنهاد می‌شود که به متغیرهای یادشده (امنیت، عدالت و کیفیت زندگی) از طریق اقداماتی از جمله تأمین و ارتقای سطح امنیت در منطقه از طریق حضور فعال و محسوس نیروهای امنیتی در سطح روستاهای منطقه به‌ویژه در فصل برداشت محصول، برخورد قاطعانه با مجرمان، توزیع عادلانه‌ی خدمات آموزشی و بهداشتی در سطح روستاها، بهبود وضعیت حمل‌ونقل روستایی، افزایش فرصت‌های شغلی با تأکید بر توان‌های محیطی منطقه، دسترسی برابر به فرصت‌های شغلی، دسترسی برابر به منابع اصلی مورد نیاز روستاییان از جمله مرتع و آب و... برای تقویت سطح پایداری اجتماعی و در نتیجه توسعه‌ی پایدار و همه‌جانبه‌ی روستاهای شهرستان چرداول توجه ویژه شود.

## منابع

۱. پورطاهری، مهدی؛ ابودر زال و عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری. ۱۳۹۰. ارزیابی و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خرم‌بید استان فارس)، روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۳، صفحات ۱۹-۴۹.
۲. پورطاهری، مهدی؛ حمدالله سجاسی قیداری و طاهره صادق‌لو. ۱۳۸۸. سنجش و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی، با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی بر اساس تشابه به حل ایده‌آل فازی (مطالعه موردی: دهستان حومه‌ی بخش مرکزی شهرستان خدابنده)، فصل‌نامه پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره ۱، صفحات ۱-۳۰.
۳. تیموری، ایرج، رحمت‌اله فرهودی، محمدتقی رهنمایی و مهدی قرخلو. ۱۳۹۱. ارزیابی پایداری اجتماعی با استفاده از منطق فازی (مطالعه‌ی موردی: شهر تهران)، جغرافیا، سال ۱۰، شماره ۳۵، صفحات ۱۹-۲۵.

۴. جمعه‌پور، محمود؛ غلامرضا نجفی و سعید شفیعا. ۱۳۹۱. بررسی رابطه‌ی تراکم و پایداری اجتماعی در مناطق شهرداری تهران، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۳، شماره ۴، صفحات ۱۸۵-۲۰۰.
۵. خاتون‌آبادی، سیداحمد. ۱۳۸۴. جنبه‌هایی از توسعه‌ی پایدار (از اندیشه تا کنش). اصفهان، جهاد دانشگاهی دانشگاه صنعتی اصفهان.
۶. رضوانی، محمدرضا. ۱۳۹۰. برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی در ایران. تهران، انتشارات قومس.
۷. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و حمداله سجاسی قیداری. ۱۳۹۰. توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی (تعاریف، دیدگاه‌ها و تجربیات). تهران، انتشارات سمت.
۸. زارع شاه‌آبادی، اکبر، مسعود حاجی‌زاده میمند و خدیجه زارع بیدکی. ۱۳۹۲. سنجش پایداری اجتماعی در بین محله‌های قدیم و جدید شهر یزد، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال ۳، شماره ۷، صفحات ۱۰۵-۱۳۴.
۹. سالمی، مریم، محمدرضا حمزه‌ای و علی‌اصغر میرک‌زاده. ۱۳۹۰. سنجش پایداری اجتماعی زنان روستایی شهرستان سنقر، مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، سال ۹، شماره ۱، صفحات ۵۵-۷۶.
۱۰. صیدیایی، سید اسکندر. ۱۳۸۷. برنامه‌ریزی روستایی در ایران، اصفهان، انتشارات دانشگاه اصفهان.
۱۱. فتاحی، احداله، ناصر بیات؛ علی امیری و رضا نعمتی. ۱۳۹۲. سنجش و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان دلفان با استفاده از مدل تصمیم‌گیری ویکور (مطالعه‌ی موردی: دهستان خاوه شمالی)، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۳، شماره ۱۱، صفحات ۶۵-۷۸.
۱۲. کاظمی محمد، سید مهدی و حسین شکویی. ۱۳۸۱. سنجش پایداری اجتماعی توسعه شهر قم، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۴۳، صفحات ۲۷-۴۱.
۱۳. نسترن، مهین؛ وحید قاسمی و صادق هادی‌زاده زرگر. ۱۳۹۲. ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرایند تحلیل شبکه (ANP)، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۴، شماره ۳، صفحات ۱۵۵-۱۷۳.
14. Assefa, G. and Frostell, B. 2007. "Social Sustainability and Social Acceptance in Technology Assessment: A Case Study of Energy Technologies." *Technology in Development* 8(1): 65-79.
15. Bramley, G.N. and Dempsey et al. 2006. What is „social sustainability“and how do our existing urban forms perform in nurturing it.
16. Brandon, P.S. and Lombardi, P. 2005. Evaluating Sustainable Development in the built Environment, by Blackwell Science Ltd.
17. Breidlid, A. 2009. "Culture, Indigenous Knowledge Systems and Sustainable Development: A Critical View of Education in an African Context". *International Journal of Educational Development*, 29(2): 140-148.
18. Cameron M.P., Barrett, P., Cochrane, W., and McNeill, K. 2007. Agricultural Change and Social Sustainability in Rural New Zealand, *The International Journal of Environmental, Cultural, Economic and Social Sustainability*, 6(3):77-92.
19. Colantonio, A. and Lane, G. 2007. "Measuring social sustainability: best practice from urban renewal in the EU." *Renewal* (July).

20. Colantonio, A., Dixon, T., Ganser, R., Carpenter, J. and Ngombe, A. 2009. Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe.
21. Colantonio, A. 2008a. "Traditional and Emerging Prospects in Social Sustainability." Measuring Social Sustainability: Best Practice from Urban Renewal in the EU 2008/02: EIBURS Working Paper Series.
22. Glasson, J. and Wood, G. 2009. "Urban regeneration and impact assessment for social sustainability." *Impact Assessment and Project Appraisal* 11(4): 283.
23. Hartmut, B. 1999. Indicators for Sustainable Development; Theory, Method, Application, IISD (International Institute for Sustainable Development).
24. <http://publications.lib.chalmers.se/publication/106348-from-here-to-sustainability-is-the-lisbongoteborg-agenda-delivering>.
25. Jamini D., Nazari H., and Jamshidi A. 2014. An Analysis of Social Stability and Its Determining Factors among Rural Women in Iran, *Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences*, 3(7): 453-461.
26. Knight, J. 2014. Economic Causes and Cures of Social Instability in China, *China & World Economy*, 22 (2): 5-21.
27. Long, D. 2003. A toolkit of Indicators of Sustainable Communities' Formerly a Toolkit of Sustainability Indicators, the Housing Corporation and European institute for urban affairs.
28. Luo, Xueling, Li, Peilin and Xinhe, F. 2011. Factors that Affect Social Stability of Rural Areas in Ganzi District, *Asian Agricultural Research*, vol. 3, issue 6, pp: 43-83.
29. Lyall, C., and Tait, J. 2005. New Modes of Governance: Developing an Integrated Policy Approach to Science, Technology, Risk and the Environment, Ash gate Publishing, Ltd.
30. Mak, M. and Clinton Peacock, J. 2011. Social Sustainability: A Comparison of Case Studies in UK, USA and Australia. Poster presented at the 17th Pacific Rim Real Estate Society Conference, Gold Coast.
31. Manos, B., Bournaris, T. and Chatzinikolaou, P. 2011. Impact assessment of CAP policies on social sustainability in rural areas: an application in Northern Greece, *Operational Research*, 11(1): 77-92.
32. McKenzie, S. 2004. Social Sustainability: Towards some Definitions, Hawke Research Institute, Working Paper Series, 27.
33. Osmann I and Spangenberg J.H. (2002), Assessing Social Sustainability The Social Dimension of Sustainability in a Socio-Economic Scenario, Presented at the 7th Biennial Conference of the International Society for Ecological Economics in Sousse (Tunisia), pp: 1-20.
34. Samuelsson, B., Azar, C., Holmberg, J., Morrison, G., Nässen, J., Ahman, M., Ahlbäck, A., Sterner, T., Hydén, H., Ness, B., Olsson, L., Urbel, E., Begg, I., Strömberg, D., Lindqvist, O. and Larsson, A. 2004. From Here to Sustainability – Is the Lisbon/Göteborg agenda delivering? Available
35. Vouvakí, D. and Xepapadeas, A. 2008. Changes in social welfare and sustainability: Theoretical issues and empirical evidence, *Ecological Economics*, 67: 673-484.
36. Woodcraft, S. 2004. Social Sustainability and New Communities: Moving from concept to practice in the UK, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 68: 29-42.